

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΘΕΜΕΛΙΩΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Η σημερινή ημέρα, αφιερωμένη στη μνήμη των τριών Ιεραρχών, είναι απολύτως ταυτισμένη και με την Παιδεία μας. Και βεβαίως, όχι τυχαία. Οι τρεις Ιεράρχες είναι οι πρωτεργάτες της θεμελίωσης ενός νέου προσανατολισμού της Παιδείας: η σύνθεση ελληνικής Παιδείας και Χριστιανισμού είναι στα χρόνια τους και χάρη στις προσπάθειές τους μία πραγματικότητα.

Ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος συμβολίζουν αξίες απαραίτητες για την ορθή αγωγή και εκπαίδευση των νέων μας: την ενότητα της πίστεως, το ακαταγώνιστο της φιλίας, τη δύναμη της αγάπης, την ομορφιά του αληθινού ανθρώπου, του μαχητή- του «μπροστάρη» αν θέλετε- στους κοινωνικούς αγώνες για ελευθερία και δικαιοσύνη, για ισότητα και ειρήνη. Οι άνθρωποι των γραμμάτων και της επιστήμης, όσοι ασχολούνται με την παιδεία και την αγωγή της νεότητας, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, από τα νηπιαγωγεία μέχρι και τα πανεπιστήμια, τιμούν και πρέπει να τιμούν ιδιαίτερα τους τρεις αυτούς οικουμενικούς δασκάλους, γιατί συνδύασαν στη ζωή αρμονικά και γόνιμα την ανθρώπινη γνώση και σοφία με τη χριστιανική πίστη και την ευαγγελική ζωή.

Πρέπει λοιπόν πάντοτε να θυμόμαστε τους πνευματικούς μας αυτούς ηγέτες, για να παίρνουμε μαθήματα από την αρετή τους και να παρακινούμαστε σε μίμηση της υποδειγματικής σε όλα ζωής τους. Για να οδηγηθούμε όμως στη δημιουργική μίμηση, πρέπει να πλησιάσουμε τους μελίρρυτους ποταμούς της θείας και ανθρώπινης σοφίας με πνεύμα μαθητείας, με διάθεση ειλικρινή και απροκατάληπτη, με πείνα και δίψα πνευματική και να αφουγκρασθούμε τα θεία λόγια τους.

Ας θυμηθούμε λοιπόν μαζί τα σημαντικότερα σημεία της ζωής και του έργου τους. Οι τρεις μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας έζησαν το δεύτερο μισό του 4^{ου} μ.Χ. αι. Σπούδασαν σε ελληνικές σχολές, μελέτησαν τα κλασικά κείμενα, έτυχαν γενικά άρτιας κλασικής εκπαίδευσης, ανατράφηκαν χριστιανικά, έζησαν και αφομοίωσαν τους πνευματικούς θησαυρούς της αρχαιότητας, εμβάθυναν σε αυτούς και άντλησαν «από τα μεταλλεία αυτά υλικόν». Χάρη στην ευρυμάθεια και τη διορατικότητά τους, αντιλήφθηκαν και αναγνώρισαν την τεράστια σημασία και την πνευματική δύναμη της ελληνικής

παιδείας και έδωσαν σε αυτήν την αρμόζουσα θέση σε όλο το εκπαιδευτικό σύστημα των Βυζαντινών καθώς και στο σύστημα αγωγής των νέων χριστιανών. Ήδη από τον 5^ο αι. μ.Χ. άρχισε η Εκκλησία να τους τιμά στην Ανατολή πρώτα και σύντομα και στη Δύση. Ταυτόχρονα, τα έργα τους μεταφράστηκαν και διαδόθηκαν στις γλώσσες όλων των χριστιανικών λαών.

Με την προσπάθειά τους συντελείται η σταδιακή μεταφορά της αρχαίας κληρονομιάς στο βυζαντινό χώρο και έπαιξαν λίγο ή πολύ σαφή ρόλο ως γέφυρα στην πολιτιστική και πνευματική ιστορική συνέχεια. Σ' αυτούς οφείλεται η τελική σύνθεση του νεοπλατωνισμού και της χριστιανικής διδασκαλίας, που εφοδίασε το χριστιανισμό με θεωρητικές βάσεις και τον επέβαλε στους πνευματικούς κύκλους για πρώτη φορά. Οι τρεις Καππαδόκες Πατέρες θεωρούσαν την κλασική παιδεία όχι ως απόβλητο, αλλά ως αναγκαίο προπαιδευτικό στάδιο, που οδηγούσε στην καλύτερη κατανόηση των χριστιανικών αληθειών. Εύλογα, λοιπόν, αντιλαμβάνεται ο καθένας γιατί μιλάμε σήμερα για αυτούς σαν να είναι σύγχρονοί μας, αξεπέραστοι από το χρόνο. Η ανοιχτή και ξεκάθαρη σκέψη τους, το ενδιαφέρον τους για τον άνθρωπο εν γένει, ανεξάρτητα από εθνικές ή θρησκευτικές διαφορές, η τρυφερή και ζεστή αντιμετώπιση των νέων, τους αναδεικνύουν σε διαχρονικούς δασκάλους, σε οικουμενικούς Πατέρες, σε άριστους οδηγούς μιας κοινωνίας όπως η σημερινή, πολυπολιτισμικής και τόσο περίπλοκης, που έχει μεγάλη ανάγκη από πνευματικούς οδηγούς του διαμετρήματός τους.

Ο Μέγας Βασίλειος προτρέπει τους χριστιανούς να σέβονται τα έργα των «έξωθεν συγγραφέων». Θεωρεί ότι η Παιδεία είναι ωφέλιμη αγωγή για την ψυχή. Ευρυμαθέστατος ο ίδιος, φρονούσε ότι οι νέοι πρέπει να μελετούν όλα εκείνα τα κείμενα τα οποία βοηθούν στην ηθική εξύψωση, και ιδίως την ποίηση του Ομήρου. Οι εκπαιδευτικές προτάσεις του θα μπορούσαν να αποτελούν σύγχρονες προτάσεις για τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων μας, και ίσως ορισμένοι, που δεν γνωρίζουν καλά τα πράγματα ή κρατούν ηθελημένα μία δύσπιστη στάση απέναντι στην εκκλησία και του κατά πόσον αυτή μπορεί να συνδεθεί με την έννοια της Προόδου, θα εκπλαγούν ακούγοντας τα μορφωτικά παραδείγματα που παρελαύνουν μέσα από το έργο του: ο Όμηρος, ο Πλάτων, ο Ευριπίδης, ο Σωκράτης, ο Θέογνης, ο σοφιστής Πρόδικος, οι αθλητές Πολυδάμας και Μίλων, ο μουσικός Τιμόθεος, ο Πιπτακός, ο Διογένης, ο Πυθαγόρας, ο Αρχίλοχος. Για το Μέγα Βασίλειο όλοι

αυτοί οι «ρητήρες λόγων» και «πρηκτῆρες έργων» είναι σε θέση να προπαιδεύσουν τους χριστιανούς νέους στην καλύτερη κατανόηση των ιερών βιβλίων. Μέσα λοιπόν σε μια εποχή που η αρχαιότητα θεωρούνταν ειδωλολατρική και τα αρχαία γράμματα ρίπτονταν «εις τον κάλαθον των αχρήστων», ο Μέγας Βασίλειος άντλησε από την αρχαία σοφία άπειρα παραδείγματα, χρήσιμα για την αγωγή των παιδιών. Προχώρησε όμως και πέρα από αυτό, κατέθεσε συγκεκριμένες και ρηξικέλευθες προτάσεις για το πού πρέπει να χτιστούν σχολεία, για το πώς πρέπει να λειτουργούν αυτά, για το τι πρέπει να διδάσκεται εκεί, ώστε οι νέοι να αντλούν τη μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια.

Το χριστιανικό ανθρωπισμό του Μεγάλου Βασιλείου διαπιστώνουμε στο παραινετικό σύγγραμμα με τίτλο «προς τους νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων». Το έργο αυτό είναι επιστολικού τύπου πραγματεία, απευθυνόμενη προς τους ανεψιούς του, οι οποίοι σπούδαζαν σε εθνικές φιλοσοφικές σχολές. Η παραίνεση αυτή αποσκοπεί στην εκτίμηση της αξίας και της σημασίας που έχει για ένα χριστιανό η Παιδεία δια μέσου της ελληνικής λογοτεχνίας και φιλοσοφίας. Ο Βασίλειος αποτελεί για όλους μας πρότυπο δασκάλου. Δεν περιορίζεται σε θεωρητικές συμβουλές και κανόνες, αλλά περνά σε πρακτικές προτάσεις. Προσωπικά, ως Διευθυντή Εκπαίδευσης, ο λόγος του μου τραβά ιδιαίτερα το ενδιαφέρον: απλές, αλλά μεστές και ουσιαστικές εκπαιδευτικές προτάσεις. Για να προστατέψει τις αθάνατες ψυχές των ανεψιών του, τους θέτει το εξής ερώτημα: πώς μπορεί να ωφεληθεί κανείς από την ελληνική γραμματεία; Ο ίδιος δίνει την απάντηση: αρχίζοντας από τους ποιητές, λέει ότι πρέπει οι νέοι να ενδιαφέρονται και να αγαπούν όσους ασχολούνται με τις πράξεις και τα λόγια των ενάρετων ανθρώπων, ενώ πρέπει να απορρίπτουν όλα τα παραδείγματα ασωτείας. Ο Ποιμενάρχης τονίζει επίσης ότι είναι ανάγκη να αποφεύγουν τη μίμηση της τέχνης των ρητόρων που ψεύδονται και να δέχονται εκείνα τα έργα τους, στα οποία επαινούν την αρετή. Κάπως έτσι δεν πρέπει να λειτουργούν και σήμερα οι νέοι μας; Οι προσλαμβάνουσες σήμερα είναι ποικίλες, ο καταγιγισμός των πληροφοριών διαρκής, και εμείς οφείλουμε να βοηθήσουμε τους μαθητές μας να κρατήσουν από όλα όσα ακούν και βλέπουν μόνο τα χρήσιμα και τα ωφέλιμα.

Το έργο απέκτησε πολλούς θαυμαστές στη Δύση, κυρίως την εποχή της Αναγέννησης, οπότε και εκδόθηκε πολλές φορές, γιατί θεωρούνταν η πιο σπουδαία μαρτυρία για την αξία των ανθρωπιστικών σπουδών.

Ζωηρότατη όμως είναι και η επίδραση των έργων του Γρηγορίου του Θεολόγου σε Ανατολή και Δύση. Πολλές μεταφράσεις των έργων του κυκλοφόρησαν από την Αναγέννηση έως σήμερα στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Η βιβλιογραφία άλλωστε για το έργο του είναι ιδιαίτερα πλούσια. Ο Γρηγόριος συνιστούσε στους μαθητές να μελετούν «βίβλους ποιητών». Απευθυνόμενος προς το Σέλευκο, στο έργο του *Έπη Ιστορικά* και στο κεφάλαιο «περί εαυτού» του δίδει ποικίλες συμβουλές. Στον Επιτάφιο Λόγο του για το φίλο του, το Μέγα Βασίλειο, τονίζει την αξία της Παιδείας, τόσο της χριστιανικής, όσο και της κλασικής. Επισημαίνει ότι είναι ανάγκη να αντλείται από την κλασική παιδεία ό, τι είναι χρήσιμο και θα συντείνει στη θεοσέβεια και στον εμπλουτισμό της γνώσης. Συνιστούσε η μελέτη της Αγίας Γραφής να γίνεται κατά τη διάρκεια της κατώτερης εκπαίδευσης, ενώ τόνιζε ότι η ελληνική παιδεία μπορεί και πρέπει να υπηρετεί τη χριστιανική εκπαίδευση. Θεωρεί λανθασμένη τη στάση ορισμένων χριστιανών που απορρίπτουν την κλασική παιδεία και δεν την αποδέχονται ως εσφαλμένη και επικίνδυνη. Εκφράζει έτσι την ανθρωπιστική του θέση για την αναγκαιότητα της σύνθεσης του χριστιανικού με το ελληνικό ιδεώδες σε κοινή και ενιαία εκπολιτιστική δύναμη, τη δύναμη του λεγόμενου ελληνοχριστιανικού πολιτισμού.

Για την αναγκαιότητα μελέτης της Αγίας Γραφής έκανε λόγο και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Η Αγία Γραφή, ωστόσο, δε δίδασκε «την τέχνη της συλλογιστικής», που ήταν απαραίτητη για την υπεράσπιση της αληθινής πίστης. Τα εθνικά κείμενα θεωρούνταν, στο πλαίσιο αυτό, αναγκαία για την άσκηση του μυαλού και για την απόκτηση ευγλωπτίας. Ακόμη και ο τόσο «αυστηρός ηθικολόγος», ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, δεν καταδικάζει την παρακολούθηση των κανονικών (πέραν των θρησκευτικών) σχολείων, αλλά τη θεωρεί δεδομένη. Ο ίδιος σπούδασε στην Αντιόχεια κοντά σε χριστιανούς δασκάλους αλλά και στον εθνικό Λιβάνιο, ο οποίος τον προόριζε ως διάδοχό του στην εθνική σχολή του.

Την αξία της Παιδείας και της Αγωγής εξαίρει ο ιερός Χρυσόστομος σε ειδική μελέτη του *περί κενοδοξίας και όπως δει τους γονέας ανατρέφειν τα τέκνα*. Οι απόψεις του θα έβρισκαν σύμφωνους πολλούς από εμάς που

ασχολούμαστε ενεργά με την Παιδεία. Τονίζει πως επειδή καμιά πρόνοια δεν λαμβάνεται για την Παιδεία, για την οποία λέει ότι «της τέχνης ταύτης ουκ ἔστιν ἄλλη μείζων», επικρατεί στον κόσμο η κακία. Και ενώ όλοι οι γονείς αποστέλλουν τα παιδιά τους να μάθουν ανάγνωση και μουσική, κανείς δεν ενδιαφέρεται πώς θα μορφωθεί η ψυχή τους. Μήπως κάτι τέτοιο δεν ισχύει και σήμερα; Δε θα έπρεπε και σήμερα να ενδιαφερθούμε όλοι μας, όχι μόνο για την παροχή γνώσεων, αλλά και για τη βιωματική μάθηση, για μια μάθηση που θα τρέφει την ψυχή και το πνεύμα; Ο Χρυσόστομος κατέχει βέβαια την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, και μάλιστα την αριστοτελική και την πλατωνική, τις παιδαγωγικές του όμως αντιλήψεις αντλεί αφενός από τη βαθιά γνώση της ψυχολογίας του παιδιού, αφετέρου από τη «ζέουσαν» πίστη στη θρησκεία, η οποία τον εμπνέει σε υψηλούς οραματισμούς.

Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Ιωάννης ο Χρυσόστομος: οι τρεις μεγάλοι Ιεράρχες της τρισηλίου θεότητας. Υποστήριξαν με τα έργα τους, το κύρος τους και γενικά τη διδασκαλία τους τη διατήρηση της κλασικής παιδείας και συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, της ελληνοχριστιανικής παιδείας. Με απλότητα αναπτύσσουν την ωφέλεια της κλασικής παιδείας, η οποία προπαρασκευάζει για την κατανόηση της Αγίας Γραφής, με τα παραδείγματα των καλών και κακών πράξεων καθώς και με τις καλές και ηθικές ιδέες που περιέχονται στα συγγράμματα των ποιητών, λογογράφων και ρητόρων. Η ελληνική παιδεία είναι χρήσιμη για την κατανόηση των «απορρήτων», των χριστιανικών γραμμάτων. Αξίζει κατά τους Ιεράρχες η μελέτη των κλασικών συγγραφέων, η ευρεία γνώση και μάθηση, γιατί η Παιδεία διαπλάθει το ήθος, το χαρακτήρα, την προσωπικότητα του ανθρώπου. Η θετική στάση τους απέναντι στην κλασική παιδεία συνετέλεσε τα μέγιστα, ώστε η μετέπειτα Βυζαντινοί να μελετούν με αγάπη τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς παράλληλα με τη Βίβλο και τα Πατερικά Κείμενα.

30η Ιανουαρίου, η ημέρα των τριών Ιεραρχών, η ημέρα των γραμμάτων. Ο Βασίλειος υπήρξε ένας Έλληνας δάσκαλος, ο οποίος απέδωσε τεράστια σημασία στα καλά έργα, χάρη στο Γρηγόριο η ακρόπολη του πνευματικού πολιτισμού κερδήθηκε για την πίστη, ο Χρυσόστομος έχει να μας δώσει ένα συγκεκριμένο μάθημα για τις σχέσεις εκκλησίας και κοινωνίας. Ανέπτυξαν και ανέλυσαν την ιδανική μορφή κοινωνικής ζωής. Αρνούνται ότι μπορεί σε μια κοινωνία να είναι κάποιος δούλος λόγω πολιτικών και κοινωνικών δεδομένων.

Είναι αντίθετοι στη διάκριση πλούσιων και φτωχών. Οι ιδέες τους παραμένουν διαχρονικές και συχνά ζητούμενα της εποχής μας. Είναι αυτοί που πρώτοι αναφέρθηκαν στον τρόπο συμπεριφοράς των μαθητών στην τάξη και έξω από αυτήν, στους τρόπους και μεθόδους διδασκαλίας των μαθημάτων, στους δασκάλους και τα σχολικά κτίρια, ώστε να είναι υγιεινά και έξω από τις πόλεις, ενώ πρότειναν και παιδαγωγικά κίνητρα για τους μαθητές.

Οι τρεις Ιεράρχες θέλουν τα νιάτα μυροβόλα, γεμάτα φως, που να σκορπούν με παντού την ευωδιά της πνευματικής ζωής, να ακτινοβολούν σφρίγγος, ενθουσιασμό, καθάριο βλέμμα, ηρωισμό, αληθινή δημιουργία. Να είναι σε κίνηση προς τα άνω, προς τις ακατάλυτες αξίες της ζωής, προς τον αληθινό πολιτισμό της ψυχής. Αγάπησαν ό, τι ωραίο και αληθινό υπάρχει στον άνθρωπο. Η διδασκαλία τους δε στηρίζεται στα ψεύτικα φαντάσματα και στα αντιεπιστημονικά κατασκευάσματα της μηχανοκρατικής θεώρησης του ανθρώπου, ούτε στις άλλες υλιστικές κοσμοθεωρίες, αλλά στο χριστιανικό ανθρωπισμό.

Αν θέλουμε επομένως ένα σωστό μαζί και σωστικό προσανατολισμό στην εκκλησιαστική, πολιτική, κοινωνική, πνευματική και εκπαιδευτική μας ζωή, είναι ανάγκη να ακολουθούμε τις βασικές ανθρωπιστικές, οικουμενικές, ανθρωπολογικές αρχές των τριών Ιεραρχών. Οι νέοι κρατήστε την ψυχή σας ανεπηρέαστη από τη μηχανιστική ερμηνεία του ανθρώπου και της ζωής, και κοιτάξτε τον κόσμο με την άδολη και καθάρια ματιά που πρότειναν οι μεγάλοι δάσκαλοι. Οι γονείς αφουγκρασθείτε με προσοχή όσα σπουδαία και σοφά μας πρόσφεραν οι Ιεράρχες. Εμείς, οι φορείς της Παιδείας, θα βοηθήσουμε και τους μεν και τους δε, στον αγώνα αυτό της ζωής, κρατώντας ως πολύτιμο φυλαχτό τα διδάγματα των τριών μεγάλων Πατέρων μας, των τριών Θεμελιωτών της Παιδείας μας.

Ο Δ/ντής Δ.Ε. Δυτ. Θεσσαλονίκης
Γεώργιος Ν. Κωνσταντινίδης Μ.Α.
Φιλόλογος- Θεολόγος